

Alcoholnormen en alcoholblootstelling bij jonge kinderen

Larissa Jongkind
Manon Klardie
Nathalie van der Krans
Linda Schemmekes

Universiteit Utrecht

Bachelorthesis

In hoeverre verschilt de argumentatie die Nederlandse kinderen tussen de vier en acht jaar met betrekking tot alcoholnormen en alcoholblootstelling geven bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan mannelijke en vrouwelijke personen in de eABT-tekeningen?

Larissa Jongkind (5824265)
Manon Klardie (5856795)
Nathalie van der Krans (5824877)
Linda Schemmekes (4165896)
Universiteit Utrecht

Abstract

Objective: In this paper we examined alcohol exposure and alcohol norms among young children. These constructs could possibly influence the alcohol use during adolescence. We studied the differences between the arguments given by Dutch children between four and eight years old. **Methods:** Qualitative data were collected during one explorative measurement with semi-structured interviews and the *electronic Appropriate Beverage Task* (eABT). The eABT is an electronic task in which children have to choose a drink for people in drawings about several social occasions. A selected sample of 31 boys and 35 girls participated in this research ($M = 6.13$ years old). The research took place in The Netherlands, during April and May of 2016. **Results:** The children of six and seven years old used more arguments about alcohol exposure and alcohol norms compared to the four and five year old children. But, there were no differences between the given arguments of the participating boys and girls. Additionally, children gave different arguments for the pictures on which children were present, in contrast to pictures where children were absent. Finally, arguments based on alcohol exposure were used to support children's alcoholic beverage choice for family members, while arguments based on alcohol norms were used to support children's beverage choice for non-family members. **Conclusions:** Children showed several differences in arguments to support their alcoholic beverage choices in the eABT. Longitudinal research is needed to show the connection between early alcohol norms and exposure and alcohol use in adolescence.

Keywords: eABT, alcohol norms, alcohol exposure, young children

Alcoholblootstelling en alcoholnormen bij kinderen van vier tot acht jaar

Er is tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar het verwerven van kennis over alcohol en alcoholnormen bij jonge kinderen (Dalton et al., 2005; Kuntsche, Le Mevel, & Zucker, 2015). Jonge kinderen van ongeveer drie tot acht jaar zijn moeilijk te onderzoeken vanwege hun beperkte taalvaardigheid en de grote invloed die een interviewer kan hebben op de antwoorden van een kind (Dalton et al., 2005; Kuntsche et al., 2015). Het vermoeden bestaat dat invloeden vanaf jonge leeftijd, nog vóór de adolescentie, al effect hebben op de latere leefstijl van het kind (Donovan et al., 2004; Kuntsche et al., 2015; Sartor, Lynskey, Heath, Jacob, & True, 2007; Zucker, Donovan, Masten, Mattson, & Moss, 2008, 2009). Ook alcoholgebruik kan een onderdeel zijn van de latere leefstijl van het kind.

Volgens Mennella en Forestell (2008) is de kindertijd een gevoelige periode voor het ontwikkelen van verwachtingen (i.e., op grond van feiten of omstandigheden wordt vermoed dat iets zal gebeuren) en cognities (i.e., het vermogen om dingen te leren of kennen) over alcohol. In de kindertijd is het dus mogelijk dat kinderen alcoholnormen ontwikkelen door deze verwachtingen en cognities. Bandura (1977) stelt dat het merendeel van het waarneembare gedrag dat wordt aangeleerd, is overgenomen van een voorbeeld. Kinderen zijn al vanaf jonge leeftijd bezig met het imiteren en observeren van bijvoorbeeld hun ouders. Door bij een ander persoon te zien hoe deze iets aanpakt en wat hier de (bekrachtigende) gevolgen van zijn, wordt nieuw gedrag aangeleerd. Deze vorm van leren wordt observationeel leren genoemd (Bandura, 1977).

Er zijn diverse onderzoeken gedaan waaruit bleek dat kinderen al op jonge leeftijd alcoholnormen vergaren vanuit hun thuissituatie en dat ouders hier een belangrijke rol in spelen (Beck, Legleye, Chomynova, & Miller, 2014; Guilamo-Ramos, Jaccard, Turrise, & Johansson, 2005; LaBrie & Cail, 2011; Mrug & McCay, 2013; Turrise, Mastroleo, Mallett, Larimer, & Kilmer, 2007). Latendresse en collega's (2008) stellen bijvoorbeeld dat kinderen ouderlijk alcoholgebruik en de effecten daarvan thuis waarnemen. Jackson (1997) stelt bovendien dat ouders de belangrijkste bron voor alcoholblootstelling bij kinderen zijn. Tevens ontdekten Dalton en collega's (2005) dat kleuters waarvan de ouders alcohol dronken, in een rollenspel met poppen vaker alcohol kochten dan de kleuters waarvan de ouders geen alcohol dronken. Onderzoek van Perkins (2002) toont aan dat kinderen alcoholgebruik en alcoholnormen observeren bij ouders, maar dat ouders alcoholnormen ook direct kunnen communiceren naar hun kinderen. Bogenschneider, Wu, Raffaelli en Tsay (1998) stellen dat niet alcoholblootstelling, maar alcoholnormen van de ouders een grotere invloed hebben op kinderen.

Alcoholnormen worden naast het alcoholgebruik en de alcoholnormen van ouders ook beïnvloed door het alcoholgebruik en de alcoholnormen van leeftijdsgenoten (Arata, Stafford, & Tims, 2003). Naast invloeden van ouders en leeftijdsgenoten, kunnen ook andere factoren een rol spelen in alcoholnormen en alcoholblootstelling. Anderson, De Bruijn, Angus, Gordon en Hastings (2009) bestudeerden in dertien longitudinale studies de blootstelling aan alcohol in de media bij kinderen van 18 jaar en jonger. Hieruit blijkt dat blootstelling aan alcohol in de media en commerciële communicatie over alcohol in verband staat met het beginnen met drinken van alcohol door adolescenten en een verhoogde mate van drinken in vergelijking met participanten die hier niet aan werden blootgesteld.

Onderzoek van Dalton en collega's (2005) wijst uit dat kinderen vanaf drie jaar al enige kennis over alcohol hebben. Hierbij maken de kinderen zelfs onderscheid in sekse bij het toekennen van alcoholische drankjes aan mensen op illustraties (Kuntsche et al., 2015; Zucker et al., 1995). Hieraan gerelateerd is dat er in verschillende culturen seksespecifieke alcoholnormen bestaan (Månsson & Bogren, 2014; Mrug & McCay, 2013; Suls & Green, 2003; Wilsnack, 2012). Met seksespecifieke alcoholnormen wordt in dit onderzoek bedoeld: wat is de standaard wat betreft alcohol drinken en is dit per sekse verschillend? Uit onderzoek blijkt namelijk dat mannen over het algemeen meer alcohol drinken dan vrouwen (Månsson & Bogren, 2014; Mrug & McCay, 2013; Suls & Green, 2003; Wilsnack, 2012). Het kan zijn dat kinderen deze seksespecifieke alcoholnormen al kennen en hun argumenten hierop baseren. Ook kan er sprake zijn van alcoholblootstelling door ouders en kunnen de argumenten hierop gebaseerd zijn.

Het drinken van alcohol kan in het algemeen echter negatieve consequenties met zich meebrengen (Catanzaro & Laurent, 2004). Zo is het drinken van alcohol gerelateerd aan de gezondheid en veiligheid van een individu. Overmatig alcoholgebruik kan namelijk samenhangen met kanker, hart- en vaatziekten, aandoeningen in het maagdarmkanaal, suïcide, depressie, verkeersongelukken, seksueel risicogedrag en geweld (Bonomo, Bowes, Coffey, Carlin, & Patton, 2004; Corrao, Bagnardi, Zambon, & La Vecchia, 2004; Stueve & O'Donnell, 2005), leverziekten en hypertensie (White, Altmann, & Nanchahal, 2002). Ook hersenbeschadiging kan een gevolg zijn van overmatig alcoholgebruik (Zeigler et al., 2005). Alcohol tast zowel het korte- als het langetermijngeheugen aan (White & Swartzwelder, 2005). Volgens Odgers en collega's (2008) blijkt daarnaast dat adolescenten die zijn blootgesteld aan alcohol en drugs een verhoogd risico hebben op nadelige uitkomsten in het latere leven, zoals een verhoogd risico voor verslavingen in de volwassenheid, vroege zwangerschap en criminaliteit. Ondanks de risico's die gepaard gaan met veelvuldige consumptie van alcohol, blijkt alcoholmisbruik steeds vaker voor te komen onder

adolescenten (Wachtel & Staniford, 2010).

Gezien deze negatieve gevolgen die kunnen voortvloeien uit alcoholnormen en alcoholblootstelling, is onderzoek naar deze onderwerpen relevant. Volgens Arata en collega's (2003) hangen de alcoholnormen van adolescenten en de effecten van alcoholgebruik samen met de mate waarin alcohol door hen genuttigd wordt. Dit houdt in dat de opvattingen over alcohol relevant zijn voor de mate waarin alcohol wordt genuttigd en zodoende met de negatieve gevolgen van alcohol. Aangezien uit voorgaand onderzoek bleek dat deze opvattingen op jonge leeftijd worden opgedaan, worden in dit onderzoek alcoholnormen en alcoholblootstelling bij jonge kinderen onderzocht.

De alcoholnormen en alcoholblootstelling van jonge kinderen worden in dit onderzoek onderzocht met behulp van de *electronic Appropriate Beverage Task* (eABT), ontwikkeld door Kuntsche en collega's (2015). Deze taak is een digitale versie van de door Zucker, Kincaid, Fitzgerald en Bingham (1995) ontwikkelde *Appropriate Beverage Task* (ABT) die beoogt alcoholkennis, alcoholnormen en alcoholblootstelling te meten. In dit onderzoek richten wij ons op alcoholnormen (waarmee in dit onderzoek de overtuigingen van een individu over op welke momenten, bij welke personen en in welke mate alcohol drinken als gepast wordt ervaren bedoeld worden) en alcoholblootstelling (waarmee in dit onderzoek de aanwezigheid van het kind bij het alcoholgebruik van de ouders en/of andere mensen uit de omgeving bedoeld wordt). De eABT bestaat uit twee taken. De eerste taak laat tien tekeningen zien van gelegenheden (e.g., het avondeten, sinterklaasavond en uit eten gaan). Op deze tekeningen werden mannen, vrouwen en kinderen afgebeeld. Het kind werd gevraagd voor elk van de afgebeelde personen in de tekeningen te kiezen uit twaalf verschillende dranken, waarvan sommigen alcohol bevatten. Daarbij werd gevraagd naar de argumenten bij de keuze voor de toekenning van alcoholische dranken. De tweede taak van de eABT is niet meegenomen in dit onderzoek. In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre de argumentatie van Nederlandse kinderen tussen de vier en acht jaar verschilt met betrekking tot alcoholnormen en alcoholblootstelling bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan mannelijke en vrouwelijke personen in de eABT-tekeningen. Deze vraag wordt in dit onderzoek beschouwd als hoofdvraag.

Leeftijdsverschillen

De eerste deelvraag luidt: in hoeverre geven kinderen van vier en vijf jaar andere argumenten dan kinderen van zes en zeven jaar met betrekking tot seksespecifieke alcoholnormen en alcoholblootstelling voor de drankkeuze van mannen en vrouwen bij het toekennen van drankjes aan volwassenen? Het toekennen van drankjes aan volwassenen op basis van sekse komt vaker voor naarmate het kind ouder wordt (Kuntsche et al., 2015).

Echter, de reden van deze toekenning door kinderen van alcoholische drankjes aan volwassenen op basis van sekse is in de literatuur nog onduidelijk. Hetzelfde geldt voor vanaf welke leeftijd kinderen bepaalde argumenten geven voor de keuze van alcoholische drankjes. Verwacht wordt dat de jongere kinderen van vier en vijf jaar voornamelijk argumenten geven die te maken hebben met blootstelling. Uit onderzoek van Dalton en collega's (2005) blijkt namelijk dat kinderen van ouders die minimaal maandelijks alcohol drinken, deze alcoholische drankjes herkennen en het ook gebruiken in hun spel. Dit zou erop kunnen wijzen dat zij dit imiteren en kopiëren omdat zij dit hebben gezien van hun ouders (Bandura, 1977). Daarnaast hebben jongere kinderen nog niet veel alcoholkennis, zelfs niet als hun ouders (regelmatig) alcohol drinken (Hahn et al., 2000; Kuntsche et al., 2015). Hierdoor is het waarschijnlijker dat er argumenten worden gegeven die gebaseerd zijn op alcoholblootstelling van ouders, dan op andere argumenten. Verwacht wordt dat oudere kinderen van zes en zeven jaar naast argumenten gebaseerd op alcoholblootstelling ook andere argumenten zullen geven voor de keuze van alcoholische drankjes, omdat zij meer kennis hebben over alcohol (Hahn et al., 2000; Kuntsche et al., 2015). Ook kunnen kinderen van zes en zeven zich beter verbaal uiten dan kinderen van vier en vijf jaar (Schaerlaekens, 1995), en zijn zij beter in het geven van argumenten (Piaget, 1928).

Sekseverschillen

De tweede deelvraag luidt: in hoeverre verschilt de argumentatie die jongens en meisjes van vier tot acht jaar geven voor de drankkeuze van mannen en vrouwen in de eABT? Volgens Berk (2013) hebben meisjes een voorsprong ten opzichte van jongens in de taalontwikkeling. Hierdoor zou het mogelijk zijn dat meisjes al meer begrip hebben van het woord alcohol en meer drankjes kunnen benoemen. Uit onderzoek van Kuntsche en collega's (2015) bleek echter dat er geen verschillen waren in alcoholkennis tussen jongens en meisjes. Hoewel de alcoholkennis tussen jongens en meisjes niet verschilt, wordt verwacht dat de argumenten van de jongens en meisjes wel zullen verschillen. Er wordt verwacht dat meisjes, gezien hun voorzichtigheid en risicomijdende gedrag (Croson & Gneezy, 2009), meer gericht zijn op de negatieve gevolgen van alcohol in hun argumentatie. Van jongens wordt verwacht dat zij, gezien de neiging van het nemen van risico's (De Visser & McDonnell, 2012), meer gericht zullen zijn op de positieve gevolgen van alcohol in hun argumentatie.

Aanwezigheid en afwezigheid kinderen

De derde deelvraag luidt: in hoeverre verschilt de argumentatie van kinderen tussen de vier en acht jaar over alcoholnormen en alcoholblootstelling geven bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan mannelijke en vrouwelijke personen met en zonder de

aanwezigheid van kinderen in de eABT-tekeningen? Er wordt verwacht dat kinderen andere argumenten geven bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan volwassenen in de aanwezigheid van kinderen tegenover situaties waarbij geen kinderen aanwezig zijn. Onderzoek van Kuntsche en collega's (2015) toont namelijk aan dat kinderen vermoedelijk tussen de drie en vijf jaar kennis hebben over alcoholgebruik en de alcoholnormen van volwassenen. Kinderen krijgen dus al op jonge leeftijd mee dat de norm is dat alcohol voor volwassenen is (Kuntsche et al., 2015). In de argumentatie zouden kinderen daarom sneller alcoholische drankjes toewijzen in een situatie waar alleen volwassenen aanwezig zijn.

Familie en niet-familie

De vierde deelvraag luidt: in hoeverre verschilt de argumentatie van Nederlandse kinderen tussen de vier en acht jaar met betrekking tot alcoholnormen en alcoholblootstelling voor de drankkeuze van familieleden ten opzichte van niet-familieleden op de tekeningen in de eABT? Verwacht wordt dat hier geen verschil in is te zien, omdat ouders door middel van de eigen consumptie van alcohol waarden en normen uitdragen die betrekking hebben op seksspecifieke normen (Beck et al., 2014; Guilamo-Ramos et al., 2005; LaBrie & Cail, 2011; Mrug & McCay, 2013; Turrisi et al., 2007). Seksspecifieke normen kunnen zowel betrekking hebben op familieleden als niet-familieleden. Verwacht wordt dat deze alcoholnormen met betrekking tot sekse dezelfde alcoholnormen bij kinderen laten zien voor de eigen ouders als voor andere mannen en vrouwen.

Methode

Participanten

De steekproef van dit onderzoek bestond uit 66 kinderen ($M = 6,13$ jaar, $SD = 1,2$ jaar) uit de provincie Utrecht. Er waren 31 jongens en 35 meisjes van vier tot en met acht jaar en hun ouders ($n = 102$) bij het onderzoek betrokken. Hierbij zijn geen kinderen van Islamitische scholen en kinderen van scholen uit de stad Utrecht meegenomen in de steekproef. Voor dit onderzoek zijn 107 scholen uit de provincie Utrecht benaderd om mee te doen aan het onderzoek. Hiervan wilden 23 scholen (21,5%) uiteindelijk meewerken aan dit onderzoek. Via deze deelnemende scholen hebben zich vervolgens 57 gezinnen opgegeven. Hiervan zijn vijf gezinnen afgevallen wegens ziekte of tijdsgebrek (8,8%). Van de gezinnen waren er 50 tweeoudergezinnen (96,2%) en twee eenoudergezinnen (3,8%). Enkele data is verloren gegaan door technische problemen met de opname-apparatuur. De uiteindelijke data is vergaard van 66 kinderen in plaats van de beoogde 72 kinderen die deelnamen.

Procedure

Voor de werving van de gezinnen zijn basisscholen uit de provincie Utrecht random geselecteerd om mee te doen aan het onderzoek. Deze basisscholen hebben eerst een e-mail ontvangen met de uitnodigingsbrief om deel te nemen aan een onderzoek naar de Vroege Ontwikkeling van de Leefstijl (VOL-onderzoek). Dit is de *coverstory* van het onderzoek, wat inhoudt dat het VOL-onderzoek de dekmantel is van het werkelijke onderzoek. In de uitnodigingsbrief aan de scholen stond informatie over het onderzoek en wat er van de scholen gevraagd werd. Deelname aan dit onderzoek hield voor de scholen in dat zij uitnodigingsbrieven onder ouders van leerlingen uit groep één tot en met groep vier per mail of per post verspreidden. Indien de scholen niet binnen een week reageerden, werden de scholen telefonisch benaderd met de vraag of zij toch wilden deelnemen aan het onderzoek. De uitnodigingsbrieven aan de ouders bevatten informatie over de aanleiding van het onderzoek, wat er van de gezinnen gevraagd werd en een toestemmingsverklaring voor de deelname aan het onderzoek. De inclusiecriteria voor deelname van gezinnen waren dat de kinderen in de leeftijdscategorie van vier tot en met acht jaar vielen en dat de gezinnen woonachtig waren in de provincie Utrecht. Met informatie uit de brief konden gezinnen zichzelf opgeven via de website om deel te nemen aan het onderzoek. Naast dat de deelname aan het onderzoek vrijwillig was, mochten de kinderen ieder moment stoppen. Voorafgaand aan elk onderzoek werd dit door de onderzoeksassistenten gemeld.

De deelnemende gezinnen zijn na de aanmelding telefonisch benaderd om een huisbezoek te plannen die binnen drie weken na het maken van de afspraak zou plaatsvinden. Vertrouwelijkheid was in dit onderzoek gegarandeerd doordat de resultaten anoniem zijn verwerkt en enkel voor wetenschappelijke doeleinden zijn gebruikt door de onderzoeksassistenten. De huisbezoeken vonden plaats in maart en april in 2016. Bij elk huisbezoek waren twee onderzoeksassistenten aanwezig. Eén onderzoeksassistent nam de eABT en het semi-gestructureerde interview bij het kind af volgens het voorgeschreven protocol, terwijl de andere onderzoeksassistent het kind observeerde. Tevens was de tweede onderzoeksassistent verantwoordelijk voor de audio-opname. Deze onderzoeksassistent lette op de motivatie en concentratie van het kind, op opvallende omstandigheden en op de inhoud van de antwoorden die het kind op de vragen gaf. Dit werd door deze onderzoeker genoteerd op een observatieformulier. Daarnaast zette deze onderzoeker de spraakopname aan wanneer de argumentatie aan de kinderen werd gevraagd over de toekenning van de drankjes aan personen in de eABT. Hierna werd het interview afgenomen. Tijdens de afname van de eABT en het interview bij het kind vulde de aanwezige ouder een online vragenlijst in voor het onderzoek. Communicatie tussen de participanten was niet toegestaan. Dit was wel toegestaan tussen de participanten en de

onderzoeksassistenten. Wanneer er twee of meer kinderen uit één gezin deelnamen aan het onderzoek, werd de afname als eerst gedaan bij het jongste kind. Op deze manier werd de kans op beïnvloeding tussen de kinderen zo klein mogelijk gehouden. De huisbezoeken duurden ongeveer 20 minuten per kind en na afloop kregen de kinderen een klein presentje als dank voor hun deelname aan het onderzoek.

Meetinstrumenten

eABT. Voor dit onderzoek werd de eABT op de tablet afgenomen bij de kinderen. De eABT startte met twee oefentekeningen waarop dieren stonden afgebeeld. Ieder dier werd achter elkaar met een oranje pijl aangewezen. Wanneer een dier werd aangewezen met de oranje pijl hier, kreeg het kind de opdracht om aan te geven wat hij/zij dacht dat het dier zou eten. Hierbij kon het kind uit verschillende antwoordmogelijkheden kiezen (e.g., gras, water, hondenbrokken). Wanneer het kind een foto had aangeklikt, ging de pijl automatisch door naar het volgende dier op de tekening. Zodra de oefentaak voorbij was, startte de hoofdtak. De eerste hoofdtak bestond uit tien verschillende familietekeningen met een thema (e.g., feest en Kerst) waarbij kinderen moesten aangeven wat zij dachten dat iedere persoon in de tekening dronk. Op de tekeningen werden verschillende sociale situaties geschetst, zoals Sinterklaasavond, in een restaurant en kamperen. Onder elke tekening stonden twaalf drankjes (vier alcoholisch; acht non-alcoholisch) waar het kind uit kon kiezen (e.g., cola, wijn, bier). Er stonden drie tot zes personen op elke eABT-tekening, waarbij elke tekening begon met een oranje pijl boven de linker persoon op de tekening. Niet op elke tekening kwamen dezelfde personen terug, maar de vader en moeder kwamen op elke tekening voor. Wanneer de oranje pijl hier stond, werd er gevraagd of wat het kind dacht dat de persoon met de pijl dronk. Wanneer het kind het antwoord op deze vraag beantwoordde door op de afbeelding van het drankje op de tablet te klikken, ging de oranje pijl naar de volgende persoon op de tekening, waarbij dezelfde vraag werd gesteld. Zodra alle personen op de tekening waren aangewezen, kwam de volgende tekening naar voren. Deze tekeningen werden in willekeurige volgorde getoond, met uitzondering van de Kerst- en feesttekening, die altijd als de achtste en negende tekeningen getoond werden. De Kerst- en feesttekening zijn in totaal twee keer getoond. Bij de eerste vertoning werd aan de kinderen gevraagd voor iedere persoon op de tekening een drankje te kiezen. Later werd dezelfde tekening nogmaals getoond en werd er aan de kinderen gevraagd om hun keuze te beargumenteren (i.e., "Net heb je dit drinken (onderzoeker wijzend naar een drankje) aan deze persoon (onderzoeker wijzend naar de persoon in de tekening) gegeven. Kan je mij vertellen waarom je dit drinken aan deze persoon hebt gegeven?"). De tweede taak van de

eABT bevatte kennis vragen over dranken. Hier werd gevraagd of er alcohol in de drankjes zat. Deze taak is echter niet afgenomen bij de kinderen van dit onderzoek.

Interview. Na de afname van de eABT vond er een semi-gestructureerd interview plaats. In dit interview stelde de onderzoeksassistent zes open vragen aan het kind gericht op alcoholkennis. Bij jonge kinderen is het belangrijk dat er in een interview gebruik werd gemaakt van non-verbale spelvormen en verhaaltjes (Delfos, 2009). Daarom werd er een tekening gebruikt met een jongen of meisje erop, afhankelijk van het geslacht van het kind. Er werd aan het kind gevraagd naar het antwoord van de jongen of het meisje en daarna aan het kind zelf. Deze data is echter niet gebruikt voor de data-analyse.

Constructen

Alcoholnormen. Het eerste construct dat gemeten is, zijn alcoholnormen van jonge kinderen. In dit onderzoek werd met alcoholnormen bedoeld: de overtuigingen van een individu over op welke momenten, door welke personen en in welke mate alcohol drinken als gepast wordt ervaren. Daaronder vallen ook overtuigingen van het individu over in welke situatie het gepast is om alcohol te drinken. Om de alcoholnormen van kinderen te meten werd het kind gevraagd om de keuze voor de drankjes te beargumenteren. De alcoholnormen werden in het semi-gestructureerde interview gemeten met de vraag: "Net heb je dit drinken (onderzoeker wijzend naar een drankje) aan deze persoon (onderzoeker wijzend naar de persoon in de tekening) gegeven. Kan je mij vertellen waarom je dit drinken aan deze persoon hebt gegeven?" Het kind kreeg hierbij de mogelijkheid om de keuze van het drankje te beargumenteren. Indien de argumentatie onduidelijk was, werd er door gevraagd door de onderzoeker (e.g. "Hoe weet je dat?").

Alcoholblootstelling. Het tweede gemeten construct was de alcoholblootstelling van kinderen. In dit onderzoek werd met alcoholblootstelling bedoeld: de aanwezigheid van het kind bij het alcoholgebruik van de ouders en/of andere mensen uit de omgeving. De alcoholblootstelling werd op dezelfde manier gemeten als de alcoholnormen. Er werd bij de uitspraken van de kinderen gekeken of deze gericht waren op het zien van alcoholgebruik van hun ouders. Een voorbeeld hiervan is: "Papa drinkt vaak bier".

Data-analyse

De kwalitatieve data van de interviews met de kinderen werd geanalyseerd op basis van de methode van Baarda, Goede en Teunissen (2009). Het transcriberen bestond uit het uitschrijven van opgenomen gesprekken. Bij deze methode werd er in de eerste fase open gecodeerd en gelabeld. Hierbij werd relevante informatie geselecteerd, de tekst opgesplitst in fragmenten en deze fragmenten werden gelabeld. In de tweede fase werd er gedefinieerd met het ordenen en reduceren van labels. Een label is volgens Baarda en collega's (2009)

een kernwoord dat duidelijk aangeeft wat het expliciete onderwerp van een fragment is. In de tweede fase werd er per fragment gekeken was het meest kenmerkende label was. Daarbij zijn alle labels met hetzelfde kenmerk aan elkaar gekoppeld, waardoor dimensies ontstonden. Op basis van deze labels en dimensies werd er een analyseschema opgesteld. De onderzoeksassistenten labelden daarna onafhankelijk van elkaar drie interviews. Vervolgens is er gekeken of de analyses van de onderzoeksassistenten onderling overeen kwamen. Toen overeenstemming over de gezamenlijke labels was bereikt, hadden de onderzoeksassistenten individueel alle fragmenten gecodeerd op inhoud, gegroepeerd en labelrijen gedimenseerd. Vervolgens is er gekeken of de labels en dimensies op gegevens van andere kinderen toegepast konden worden. Op basis daarvan zijn er diverse kernlabels gedefinieerd. In fase drie werd er gekeken naar de integratie en samenhang tussen kernlabels. Alle uitspraken met het woord "mannen" en "vrouwen" werden ingedeeld onder het kernlabel alcoholnormen. Deze uitspraken gaan over een algemene groep, maar zijn in de tekeningen wel bij een specifieke persoon gezegd. Na het analyseren van de samenhang tussen de kernlabels zijn de vragen van dit onderzoek beantwoord (Baarda et al., 2009).

Resultaten

Uit de kwalitatieve analyse is gebleken dat kinderen verschillende argumenten gaven voor de keuze van alcoholische drankjes voor de volwassen mannen en vrouwen in de Kerst- en feesttekeningen. De kinderen gaven vier hoofdargumenten tijdens de eABT, namelijk argumenten over alcoholblootstelling, alcoholnormen, smaakvoorkeur en het gebruik van alcohol bij gelegenheden. Deze argumenten hadden betrekking op het geslacht of de identiteit van de persoon die het drankje toegewezen kreeg, op het drankje zelf of op de context waarin het drankje werd gedronken.

Tabel 1

Verdeling van de gegeven argumenten door kinderen in percentages

	Jongens 4-8 jaar	Meisjes 4-8 jaar	4 en 5 jaar	6 en 7 jaar
Alcoholblootstelling	20,6	16,0	30,3	20,2
Alcoholnormen	28,2	23,7	4,7	7,9
Smaakvoorkeur	14,5	22,9	31,6	15,8
Alcohol bij gelegenheden	11,5	6,1	4,7	15,1
Overige argumenten	25,2	31,3	19,7	41,0

Noot. Procenten zijn berekend van het totaal aantal argumenten dat door de kinderen is gegeven. Voor jongens geldt $n = 131$, voor meisjes geldt $n = 131$, voor de categorie 4 en 5 jaar geldt $n = 43$ en voor 6 en 7 geldt $n = 126$.

Leeftijdsverschillen

De kinderen van vier en vijf jaar gaven met name argumenten die betrekking hadden op wat zij dachten dat de persoon op het plaatje lekker vond (zie tabel 1, smaakvoorkeur). Enkel 30.3% van hun argumenten ging over dat zij een persoon in hun omgeving een drankje hebben zien drinken (i.e. blootstelling). De kinderen van zes en zeven jaar gaven niet alleen argumenten met betrekking tot alcoholblootstelling, maar ook over de sociale context waarin een drankje werd gedronken. Bijvoorbeeld: "Alcohol drink je vaak bij feestjes. En ook soms in restaurants. Of bij een borrel" (respondent 14). Zowel de vier- en vijfjarigen als de zes- en zevenjarigen gaven meer argumenten over de toekenning van alcoholische drankjes aan mannen dan aan vrouwen. Dit verschil was nog groter bij de vier- en vijfjarigen dan bij de zes- en zevenjarigen. De vier- en vijfjarigen gaven echter minder argumenten waarin zij een drankje expliciet toekende aan een bepaald geslacht dan de zes- en zevenjarigen deden. De zes- en zevenjarige kinderen lieten een duidelijk verschil zien in het toekennen van een bepaald soort alcoholisch drankje bij de verschillende sekses. Zij benoemden dat mannen vaker bier drinken dan vrouwen en vrouwen vaker wijn drinken dan mannen. Dit laat zien dat de zes- en zevenjarigen onderscheid maken in het soort drankje dat zij kiezen voor een bepaald geslacht. Daarnaast gaven kinderen van vier en vijf jaar zowel absoluut als procentueel minder argumenten over dat zij een vrouwelijke figuur een alcoholisch drankje hadden zien drinken dan de zes- en zevenjarige kinderen. Hieruit blijkt dat er sprake is van een leeftijdsverschil in de argumentatie voor het toekennen van alcoholische dranken.

Sekseverschillen

Er zijn kleine inhoudelijke verschillen gevonden tussen de argumenten van de deelnemende jongens en meisjes. Het merendeel van de argumenten over alcoholnormen bij gelegenheden is gegeven door jongens. Hierbij viel op dat jongens enkel de gelegenheid "feest" benoemden. Meisjes benoemden ook andere gelegenheden, zoals "Omdat het een beetje bij het eten past" (respondent 7). Zowel meisjes als jongens gaven aan dat vrouwen in de eABT voornamelijk wijn, champagne en rosé dronken en in mindere mate bier. Tevens viel op dat meisjes in hun argumentatie vaker de drank wisten te benoemen: "Omdat ook vrouwen vaak wijn drinken, maar dan ook soms witte wijn" (respondent 14). Jongens benoemden de drank vaak niet specifiek: "omdat meisjes die lusten dat" (respondent 33). Jongens gebruikten vaker argumenten gebaseerd op alcoholnormen vergeleken met meisjes (zie tabel 1). Uit de resultaten bleek dat jongens en meisjes voornamelijk kozen voor wijn bij vrouwen en voor bier bij mannen.

Aanwezigheid en afwezigheid kinderen

Kinderen gaven andere argumenten over het toekennen van alcoholische drankjes aan volwassenen in een situatie waar kinderen bij aanwezig waren dan in een situatie waar geen kinderen bij aanwezig waren. De verschillen met betrekking tot de argumenten zaten vooral in de bewoording en de uitspraken van de kinderen. Er werden in de uitspraken diverse termen door elkaar gebruikt, zoals "grote mensen, vaders, mama", maar bij de tekeningen werd ook onderscheid gemaakt tussen gelegenheden en seksespecifieke alcoholnormen. Bij de tekening waarop geen kinderen stonden afgebeeld, benoemden de kinderen vaker dat dit een gelegenheid was waarbij alcohol werd gedronken dan bij de tekening waarop wel kinderen stonden afgebeeld. Een voorbeeld hiervan is: "Nou, bij feestjes drinken mensen meestal champagne" (respondent 47). Seksespecifieke argumenten zoals "Nou, mannen drinken ook wel vaak bier" (respondent 10) en "Vrouwen drinken heel vaak wijn bij feestjes" (respondent 1), kwamen echter vaker voor bij de tekening met kinderen. Uit de resultaten bleek kortom dat de aanwezigheid en afwezigheid van kinderen van invloed is op de argumentatie van de alcoholische drankkeuze.

Familie en niet-familie

De argumenten die kinderen gaven over het alcoholgebruik van familieleden waren enkel gebaseerd op alcoholblootstelling. Argumenten die over niet-familieleden gingen, waren enkel gericht op alcoholnormen. Er zijn meer argumenten gegeven over alcoholnormen die betrekking hadden op mannen dan alcoholnormen die betrekking hadden op vrouwen of meisjes. Er was geen inhoudelijk verschil te zien tussen de argumenten die kinderen gebruikten voor het toekennen van alcoholische drankjes voor familieleden tegenover niet-familieleden. Bij de vrouwelijke niet-familieleden is bij het toekennen van alcoholische dranken zowel het woord "vrouwen" als "meisjes" gebruikt, terwijl dit bij mannelijke niet-familieleden, mannelijke familieleden en vrouwelijke familieleden niet het geval is. De opmerking "mannen drinken wijn" (respondent 3) tegenover "meisjes lusten champagne" (respondent 33) is hiervan een voorbeeld. Hieruit blijkt dat vrouwelijke niet-familieleden de enige categorie is waarbij kinderen het gepast leken te vinden dat ook de jongere generatie alcohol drinkt.

Discussie

Dit onderzoek had als doel om te weten te komen in hoeverre de argumentatie van kinderen verschilde met betrekking tot het toekennen van alcoholische drankjes aan volwassen mannen en vrouwen in de eABT-tekeningen. Hierbij werd tevens gekeken naar de variabelen sekse, leeftijd, wel en niet aanwezigheid van kinderen en verschillen tussen

familie- en niet-familieleden. De argumenten werden opgedeeld in argumenten die onder andere gebaseerd zijn op alcoholnormen en alcoholblootstelling.

Hypothesen

Leeftijdverschillen. Voor dit onderzoek zijn vier hypothesen opgesteld. De eerste verwachting was dat jongere kinderen van vier en vijf jaar voornamelijk argumenten zouden geven die te maken hadden met blootstelling. Oudere kinderen zouden daarentegen naast argumenten gebaseerd op blootstelling ook andere argumenten geven voor de keuze van alcoholische drankjes, omdat zij meer kennis hebben over alcohol (Hahn et al., 2000; Kuntsche et al., 2015). Deze hypothese is verworpen, omdat kinderen van vier en vijf jaar voornamelijk argumenten gaven over dat de persoon die het drankje toegewezen kreeg, dit drankje lekker vond. Het is onduidelijk of dit argument te maken heeft met alcoholblootstelling. De kinderen tussen de zes en zeven jaar gaven frequenter en meer diverse argumenten dan de vier- en vijfjarige kinderen. Dit is waarschijnlijk te verklaren vanuit hun grotere woordenschat en groeiende kennis ten opzichte van de kinderen van vier en vijf jaar (Schaerlaekens, 1995). Opvallend is dat de kinderen van vier en vijf jaar minder alcoholblootstellingen bij vrouwen benoemden. Dit kan komen doordat moeders van kinderen in deze leeftijd bijvoorbeeld niet vaak of geen alcohol drinken bij hun jonge kind in de buurt (Rossen et al., 2016). Ook kan het zijn dat alcoholische drankjes door vrouwelijke figuren in het leven van het kind pas 's avonds worden genuttigd wanneer het kind al op bed ligt. Kortom kan geconcludeerd worden dat kinderen van zes en zeven jaar al seksespecifieke argumenten kunnen benoemen terwijl de kinderen van vier en vijf jaar dit nog niet doen. Dit resultaat komt overeen met eerdere onderzoeken, waaruit blijkt dat oudere kinderen meer argumenten kunnen geven (Piaget, 1928). Dit kan onder andere verklaard worden doordat oudere kinderen een grotere woordenschat hebben (Schaerlaekens, 1995) en over meer kennis beschikken (Hahn et al., 2000; Kuntsche et al., 2015).

Sekseverschillen. De tweede hypothese was dat jongens meer gericht zijn op de positieve gevolgen van alcohol, aangezien zij meer geneigd zijn tot het nemen van risico's (De Visser & McDonnell, 2012). In tegenstelling tot deze verwachting zouden meisjes, gezien hun voorzichtigheid en risicomijdende gedrag (Croson & Gneezy, 2009), meer gericht zijn op de negatieve gevolgen van alcohol. Echter, de resultaten lieten geen grote inhoudelijke verschillen zien tussen de argumentatie van jongens en meisjes voor hun drankkeuze voor mannen en vrouwen in de eABT. Deze hypothese is daarom verworpen. Wel waren er enkele frequentieverschillen zichtbaar. Zo gebruikten meisjes vaker dan jongens de voorkeur van smaak in hun argumentatie. Een verklaring voor het verwerpen

van deze hypothese kan zijn dat de ouders uit de steekproef grotendeels hoog opgeleid zijn en een hoog inkomen hebben. Buitensporig alcoholgebruik en dronkenschap komen vaker voor bij gezinnen met een lage sociaal economische status (Van Oers, Bongers, Van de Goor, & Garretsen, 1999). Hierdoor zouden de kinderen in dit onderzoek mogelijk niet zijn blootgesteld aan de negatieve aspecten van alcohol (e.g., ouders die dronken zijn, agressie).

Aanwezigheid en afwezigheid kinderen. De derde hypothese was dat kinderen andere argumenten zouden geven bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan volwassenen met en zonder de aanwezigheid van kinderen. Literatuur wijst uit dat kinderen al op jonge leeftijd de norm meekrijgen dat alcohol voor volwassenen is (Kuntsche et al., 2015). Kinderen zouden daarom sneller alcoholische drankjes toewijzen bij de feesttekening waar alleen volwassenen op stonden afgebeeld. Deze hypothese is aangenomen. Uit de resultaten bleek namelijk dat de verschillen met betrekking tot de argumentatie vooral zaten in de bewoording en de uitspraken van de kinderen. Er werden in de uitspraken diverse termen door elkaar gebruikt, zoals "grote mensen, vaders, mama", maar bij de tekeningen werd ook onderscheid gemaakt tussen gelegenheid en seksespecifieke alcoholnormen. Bij de tekening waarop geen kinderen stonden afgebeeld, benoemden de kinderen vaker dat dit een gelegenheid was waarbij alcohol wordt gedronken dan bij de tekening waarop wel kinderen stonden afgebeeld. Seksespecifieke argumenten zoals "mannen drinken vaker bier" en "vrouwen drinken vaker wijn", kwamen juist vaker voor bij de tekening waarin wel kinderen aanwezig waren.

Familie en niet-familie. De vierde verwachting was dat er geen verschillen waren te zien in de argumentatie voor de drankkeuze van kinderen voor familieleden of aan niet-familieleden. Ouders dragen normen en waarden uit die gericht zijn op sekse en hierdoor voor zowel familie als niet-familie kunnen gelden, zoals bleek uit de huidige literatuur. Deze hypothese is echter verworpen, omdat uit de resultaten bleek dat kinderen hun argumenten op normen baseren bij het toekennen van alcohol aan niet-familieleden en hun argumenten op blootstelling baseren bij het toekennen van alcohol aan familieleden. Hoewel de huidige literatuur niet duidelijk op dit resultaat aansluit, geeft de huidige literatuur anderdeels weinig kennis van verschillen tussen familieleden en niet-familieleden. Uit een onderzoek van Van Der Vorst, Engels, Meeuw en Deković (2006) blijkt dat het alcoholgebruik van adolescenten beïnvloed wordt door de alcoholnormen van ouders. Hieruit blijkt dat de alcoholnormen toegepast worden op een algemeen publiek, waar zowel familieleden als niet-familieleden onder vallen. Op resultaten van deze huidige literatuur is de hypothese gebaseerd. In het onderzoek van Van Der Vorst en collega's (2006) is geen verschil

beschreven tussen normen voor familieleden en niet-familieleden. De resultaten van dit onderzoek komen daardoor niet overeen met de bestaande literatuur, omdat er relatief weinig beschreven is over de argumentatie voor het toekennen van dranken aan familieleden en niet-familieleden. Een andere verklaring hiervoor zou gevonden kunnen worden in het toewijzen van de kernlabels. Dit omdat alle uitspraken met betrekking tot mannelijke familieleden ("papa") of vrouwelijke familieleden ("mama") ingedeeld werden onder het kernlabel alcoholblootstelling. Alle uitspraken met betrekking tot mannelijke niet-familieleden ("mannen") of vrouwelijke niet-familieleden ("vrouwen") zijn ingedeeld onder het kernlabel alcoholnormen.

Hoofdvraag. Aan de hand van de deelvragen kon een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag. Uit de resultaten met betrekking tot de deelvragen blijkt dat de argumenten voor het toekennen van alcoholische dranken verschillen per leeftijd van het kind. Tevens verschillen de argumenten van kinderen over het toekennen van alcoholische drankjes in tekeningen waar wel of geen kinderen aanwezig waren en of de persoon in de eABT tekening die het drankje toegewezen kreeg al dan niet als familie werd gezien. De hoofdvraag luidde: in hoeverre verschilt de argumentatie die Nederlandse kinderen tussen de vier en acht jaar met betrekking tot alcoholnormen en alcoholblootstelling geven bij het toewijzen van alcoholische drankjes aan mannelijke en vrouwelijke personen in de eABT-tekeningen? Wanneer alle deelvragen worden samengenomen, is het antwoord op de hoofdvraag van dat er door kinderen verschillende argumenten werden gegeven voor de toekenning van alcoholische drankjes aan volwassen mannen en vrouwen in de eABT. Zij benoemden bijvoorbeeld dat mannen vaker bier drinken dan vrouwen en vrouwen vaker wijn drinken dan mannen.

Sterke en zwakke aspecten

Een sterk punt van dit onderzoek is dat er is gewerkt met protocollen om het onderzoek gestructureerd te laten verlopen. Tijdens het telefonisch contact, de huisbezoeken, de afname van de eABT en het interview werd er gewerkt aan de hand van vaste protocollen. In dit protocol stond onder andere beschreven wat de rol van de onderzoeker was. Volgens Baarda en collega's (2009) is deze duidelijke beschrijving van de rol van de onderzoeker belangrijk voor de betrouwbaarheid van het onderzoek. De kans is op deze manier zo groot mogelijk gemaakt dat de onderzoeksassistenten hetzelfde handelden.

Daarnaast is een sterk punt van dit onderzoek de steekproefgrootte. Uit het onderzoek van Guest, Bunce en Johnson (2006) blijkt dat na het analyseren van 12 interviews vrijwel alle labels gevormd kunnen worden die nodig zijn voor een onderzoek.

Hierdoor kan gesteld worden dat over het algemeen bij een kwalitatieve analyse van interviews alle inhoud na 12 interviews aan bod is gekomen. Wanneer gekeken wordt naar onze steekproefgrootte van 66 participanten, kan gezegd worden dat de kans groot is dat alle inhoud in de interviews aan bod is gekomen.

Bij dit onderzoek zijn tevens enkele kanttekeningen te plaatsen. Het is mogelijk dat de resultaten beïnvloed zijn door de interpretatie van de onderzoeksassistenten, omdat deze niet altijd precies begrepen wat de kinderen bedoelden. Als een kind "bier is lekker" als argument gaf voor het toekennen van bier aan een man, dan kon het ook een algemene opmerking zijn in plaats van dat de uitspraak specifiek gericht was op mannen. De uitspraak is wel geïnterpreteerd als "man vindt bier lekker". Mogelijk zijn uitspraken dus verkeerd geïnterpreteerd. Tevens is het mogelijk dat de onderzoeksassistenten niet voldoende hebben doorgevraagd naar de argumentatie van de kinderen waar deze onduidelijk was. Echter, er is geprobeerd om verkeerde interpretaties te beperken door gebruik te maken van interviewtechnieken gericht op kinderen, bijvoorbeeld door het gebruik van non-verbale spelvormen (Delfos, 2009). Tijdens het interview werd een tekening met een jongen of meisje gebruikt. Aan het kind werd gevraagd wat deze persoon als antwoord zou geven op de interviewvragen. Daarna werd dezelfde vraag aan het kind persoonlijk gesteld.

Daarnaast is bij het labelen door de onderzoeksassistenten gekozen voor een label dat het dichtst bij de bewoording van de participant lag. Dit is een sterk punt van het onderzoek. Tijdens de data-analyse kwamen we uitspraken tegen die onder verschillende labels konden vallen. "Mama drinkt wijn bij avondeten" is geplaatst onder de dimensie: "blootstelling vrouwelijke volwassene", terwijl dit ook gelabeld kon worden als "alcohol bij gelegenheid". Er is voor gekozen om dit uitspraken zoals het voorbeeld "Mama drinkt wijn bij avondeten" enkel onder één label te plaatsen, aangezien we hier in het onderzoek juist onderscheid in probeerden te maken. Hetzelfde geldt voor argumenten die door kinderen twee keer werden gebruikt. Hierdoor werd de frequentie van het label verhoogd. In dit onderzoek ligt de nadruk echter op de inhoud van de argumenten en niet op de frequentie waarin een argument is gegeven, waardoor dit verschil in frequentie verwaarloosbaar is voor de conclusies van dit onderzoek.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een coverstory gericht op de Vroege Ontwikkeling van de Leefstijl. Deze coverstory bleek niet volledig geloofwaardig, omdat bijna alle vragen bij de eABT gericht waren op alcohol en niet op de Vroege Ontwikkeling van de Leefstijl. Bij kwalitatief onderzoek moet er volgens Orb, Eisenhauer en Wynaden (2000) gebruik worden gemaakt van *informed consent*, wat inhoudt dat je de participanten informeert over het onderzoek. Daarbij hebben de participanten het recht om vrijwillig mee

te doen aan of te stoppen met het onderzoek en hebben onderzoeksassistenten de verantwoordelijkheid om aan participanten te vertellen waar het onderzoek over gaat (Orb et al., 2000). Volgens Berscheid, Baron, Dermer en Libman (1973) zijn er echter punten uit de praktijk die in strijd zijn met de informed consent. Participanten kunnen misleid worden met betrekking tot het ware doel van het onderzoek. Er wordt bewust informatie over het doel van het onderzoek achtergehouden. Deze manier van onderzoek dient voor het manipuleren van onafhankelijke variabelen die anders niet goed onderzocht kunnen worden (Berscheid et al., 1973). In dit onderzoek is het ware doel achtergehouden om een zo objectief mogelijk beeld te krijgen van alcoholnormen en alcoholblootstelling bij kinderen. In dit onderzoek is het ware doel achtergehouden om een zo objectief mogelijk beeld te krijgen van alcoholnormen en alcoholblootstelling bij kinderen. Daarnaast is ervoor gezorgd dat de uitkomsten anoniem verwerkt werden, zodat de kans op sociaal wenselijke antwoorden geminimaliseerd werd (Althubaiti, 2016).

Voor het werven van de participanten konden ouders zichzelf opgeven via de website en per post, waardoor er dus sprake is van een selecte groep respondenten die gemeenschappelijke kenmerken kunnen hebben. De resultaten kunnen hierdoor gekleurd zijn. Echter blijkt uit de studie van Søgaaard, Selmer, Bjertness en Thelle (2004) dat zelfselectie op basis van sociaal-demografische variabelen weinig invloed heeft op de gemiddelde resultaten.

Implicaties onderzoek

Dit onderzoek bevatte een selecte steekproef, namelijk jonge kinderen en hun ouders uit de provincie Utrecht. De ouders konden zichzelf opgeven voor het VOL-onderzoek. Voor vervolgonderzoek kan er een grotere onderzoeksgroep onderzocht worden, bijvoorbeeld meer verspreid over heel Nederland. Door deze kleine, selecte steekproef kan niet gegarandeerd worden dat de resultaten representatief zijn voor alle jonge kinderen in Nederland.

Uit dit onderzoek en eerdere onderzoeken (Kuntsche et al., 2015) blijkt dat kinderen al op jonge leeftijd kennis en normen over alcohol leren kennen, mede door blootstelling aan alcohol in hun omgeving en door wat ouders hierover vertellen. Wanneer ouders zich hier bewust van zijn, kunnen zij rekening houden met de invloed van alcoholgebruik in het bijzijn van hun kind.

Voor toekomstig onderzoek kunnen de uitkomsten van dit onderzoek een basis bieden voor verder onderzoek naar alcoholnormen en alcoholblootstelling bij jonge kinderen. Longitudinale studies die jonge kinderen volgen tot aan de adolescentie zijn nodig om te onderzoeken of alcoholgerelateerde kennis op jonge leeftijd, kinderen vatbaarder

maakt voor alcoholgebruik in de adolescentie of zelfs op jongere leeftijd (Kuntsche et al., 2015). Een positief verband zou grote gevolgen hebben voor de preventie, namelijk het al dan niet adviseren van ouders om alcohol te nuttigen buiten het zicht van hun kinderen (Kuntsche et al., 2015). Op deze manier kunnen er in de praktijk interventies worden ontwikkeld die inspelen op de resultaten uit de onderzoeken, waardoor de kans op alcoholmisbruik in de toekomst mogelijk wordt verkleind.

Conclusie

Uit dit onderzoek kwam naar voren dat kinderen in de leeftijd van vier tot en met acht jaar alcoholblootstelling en alcoholnormen op jonge leeftijd kunnen meekrijgen. Hiermee dient rekening gehouden te worden in de omgeving waarin kinderen opgroeien. Het veelvuldig gebruik van alcohol waar kinderen bij zijn en het melden van alcoholnormen die schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid, dienen te worden vermeden.

Referenties

- Althubaiti, A. (2016). Information bias in health research: Definition, pitfalls, and adjustment methods. *Journal of Multidisciplinary Healthcare, 9*, 211-217.
doi:10.2147/JMDH.S104807
- Anderson, P., De Bruijn, A., Angus, K., Gordon, R., & Hastings, G. (2009). Impact of alcohol advertising and media exposure on adolescent alcohol use: A systematic review of longitudinal studies. *Alcohol and Alcoholism, 44*(3), 229-243.
doi:10.1093/alcalc/agn115
- Arata, Z. M., Stafford, J., & Tims, M. S. (2003). High school drinking and its consequences. *Adolescence, 38*(151), 567. Verkregen op 11 juni, 2016, van <http://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?sid=9b5ccb37-7d0e-4e4a-af0b-b9500d119d4c%40sessionmgr105&vid=0&hid=105&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=aph&AN=12187227>
- Baarda, D. B., Goede, M. P. M. de, & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Oxford: Prentice-Hall. Verkregen op 3 maart, 2016, van http://www.esludwig.com/uploads/2/6/1/0/26105457/bandura_sociallearningtheory.pdf
- Beck, F., Legleye, S., Chomynova, P., & Miller, P. (2014). A quantitative exploration of attitudes out of line with the prevailing norms toward alcohol, tobacco, and cannabis use among European students. *Substance Use & Misuse, 49*(7), 877-890.
doi:10.3109/10826084.2014.889910
- Berk, L. E. (2013). *Child Development* (9th ed.). Boston: Pearson.
- Berscheid, E., Baron, R. S., Dermer, M., & Libman, M. (1973). Anticipating informed consent: An empirical approach. *American Psychology, 28*(10), 913-925.
doi:10.1037//0003-066X.29.6.473
- Bogenschneider, K., Wu, M. Y., Raffaelli, M., & Tsay, J. C. (1998). Parent influences on adolescent peer orientation and substance use: The interface of parenting practices and values. *Child Development, 69*(6), 1672-1688.
doi:10.1111/j.1467-8624.1998.tb06184.x
- Bonomo, Y. A., Bowes, G., Coffey, C., Carlin, J. B., & Patton, G. C. (2004). Teenage drinking and the onset of alcohol dependence: A cohort study over seven years. *Addiction, 99*(12), 1520-1528. doi:10.1111/j.1360-0443.2004.00846.x
- Catanzaro, S. J., & Laurent, J. (2004). Perceived family support, negative mood regulation

- expectancies, coping, and adolescent alcohol use: Evidence of mediation and moderation effects. *Addictive Behaviors*, 29(9), 1779-1797.
doi:10.1016/j.addbeh.2004.04.001
- Corrao, G., Bagnardi, V., Zambon, A., & La Vecchia, C. (2004). A meta-analysis of alcohol consumption and the risk of 15 diseases. *Preventive Medicine*, 38(5), 613-619.
doi:10.1016/j.ypmed.2003.11.027
- Crosen, R., & Gneezy, U. (2009). Gender differences in preferences. *Journal of Economic Literature*, 47(2), 448-474. doi:10.1257/jel.47.2.448
- Dalton, M. A., Bernhardt, A. M., Gibson, J. J., Sargent, J. D., Beach, M. L., Adachi-Mejia, A. M., ... Heatherton, T. F. (2005). Use of cigarettes and alcohol by preschoolers while role-playing as adults. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 159(9), 854-859. doi:10.1001/archpedi.159.9.854
- Delfos, M. F. (2009). *Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- De Visser, R., & McDonnell, E. J. (2012). 'That's OK. He's a guy': A mixed-methods study of gender double-standards for alcohol use. *Psychology & Health*, 27(5), 618-639.
doi:10.1080/08870446.2011.617444
- Donovan, J. E., Leech, S. L., Zucker, R. A., Loveland-Cherry, C. J., Jester, J. M., Fitzgerald, H. E., ... Looman, W. S. (2004). Really underage drinkers: Alcohol use among elementary students. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 28(2), 341-349. doi:10.1097/01.ALC.0000113922.77569.4E
- Guilamo-Ramos, V., Jaccard, J., Turrisi, R., & Johansson, M. (2005). Parental and school correlates of binge drinking among middle school students. *American Journal of Public Health*, 95(5), 895-899. doi:10.2105/AJPH.2003.018952
- Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59-82.
doi:10.1177/1525822X05279903
- Hahn, E. J., Hall, L. A., Rayens, M. K., Burt, A. V., Corley, D., & Sheffel, K. L. (2000). Kindergarten children's knowledge and perceptions of alcohol, tobacco, and other drugs. *Journal of School Health*, 70(2), 51-55. doi:10.1111/j.1746-1561.2000.tb07241.x
- Jackson, C. (1997). Initial and experimental stages of tobacco and alcohol use during late childhood: Relation to peer, parent, and personal risk factors. *Addictive Behaviors*, 22(5), 685-698. doi:10.1016/S0306-4603(97)00005-1
- Kuntsche, E., Le Mevel, L., & Zucker, R. A. (2015). What do preschoolers know about

- alcohol? Evidence from the electronic Appropriate Beverage Task. Manuscript in preparation.
- LaBrie, J. W., & Cail, J. (2011). Parental interaction with college students: The moderating effect of parental contact on the influence of perceived peer norms on drinking during the transition to college. *Journal of College Student Development, 52*(5), 610-621. doi:10.1353/csd.2011.0059
- Latendresse, S. J., Rose, R. J., Viken, R. J., Pulkkinen, L., Kaprio, J., & Dick, D. M. (2008). Parenting mechanisms in links between parents' and adolescents' alcohol use behaviors. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research, 32*(2), 322-330. doi:10.1111/j.1530-0277.2007.00583.x
- Månsson E., & Bogren, A. (2014). Health, risk, and pleasure: The formation of gendered discourses on women's alcohol consumption. *Addiction Research & Theory, 22*(1), 27-36. doi:10.3109/16066359.2012.737874
- Mennella, J. A., & Forestell, C. A. (2008). Children's hedonic responses to the odors of alcoholic beverages: A window to emotions. *Alcohol, 42*(2), 249-260. doi:10.1016/j.alcohol.2008.03.129
- Mrug, S., & McCay, S. (2013). Parental and peer disapproval of alcohol use and its relationship to adolescent drinking: Age, gender, and racial differences. *Psychology of Addictive Behaviors, 27*(3), 604-614. doi:10.1037/a0031064
- Odgers, C. L., Caspi, A., Nagin, D. S., Piquero, A. R., Slutske, W. S., Milne, B. J., ... Moffitt, T. E. (2008). Is it important to prevent early exposure to drugs and alcohol among adolescents? *Psychological Science, 19*(10), 1037-1044. doi:10.1111/j.1467-9280.2008.02196.x
- Orb, A., Eisenhauer, L., & Wynaden, D. (2000). Ethics in qualitative research. *Journal of Nursing Scholarship, 33*(1), 93-96. doi:10.1111/j.1547-5069.2001.00093.x
- Perkins, H. W. (2002). Social norms and the prevention of alcohol misuse in collegiate contexts. *Journal of Studies on Alcohol, 14*, 164-172. doi:10.15288/jsas.2002.s14.164
- Piaget, J. (1928). *Judgement and reasoning in the child*. London and New York: Roudledge.
- Rossen, L., Hutchinson, D., Wilson, J., Burns, L., Alsson, E. A., Allsop, A., ... Mattick, L. P. (2016). Predictors of postnatal mother-infant bonding: The role of antenatal bonding, maternal substance use and mental health. *Archives of Women's Mental Health*, [Epub ahead of print]. doi:10.1007/s00737-016-0602-z
- Sartor, C. E., Lynskey, M. T., Heath, A. C., Jacob, T., & True, W. (2007). The role of

- childhood risk factors in initiation of alcohol use and progression to alcohol dependence. *Addiction*, 102(2), 216-225. doi:10.1111/j.1360-0443.2006.01661.x
- Schaerlaekens, A. (1995). Assessing and measuring language development in the child. *Folia Phoniatrica et Logopaedica*, 47(6), 303-309. Verkregen op 8 juni, 2016, van <http://europepmc.org>
- Søgaard, A. J., Selmer, R., Bjertness, E., & Thelle, D. (2004). The Oslo health study: The impact of self-selection in a large, population-based survey. *International Journal for Equity in Health*, 3(1), 3. doi:10.1186/1475-9276-3-3
- Stueve, A., & O'Donnell, L. N. (2005). Early alcohol initiation and subsequent sexual and alcohol risk behaviors among urban youths. *American Journal of Public Health*, 95(5), 887-893. doi:10.2105/AJPH.2003.026567
- Suls, J., & Green, P. J. (2003). Pluralistic ignorance and college student perceptions of gender-specific alcohol norms. *Health Psychology*, 22(5), 479-486. doi:10.1037/0278-6133.22.5.479
- Turrisi, R., Mastroleo, N. R., Mallett, K. A., Larimer, M. E., & Kilmer, J. R. (2007). Examination of the mediational influences of peer norms, environmental influences, and parent communications on heavy drinking in athletes and nonathletes. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21(4), 453-461. doi:10.1037/0893-164X.21.4.453
- Van Der Vorst, H., Engels, R. C., Meeus, W., & Deković, M. (2006). The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(12), 1299-1306. doi:10.1111/j.1469-7610.2006.01680.x
- Van Oers, J. A., Bongers, I. M., Van de Goor, L. A., & Garretsen, H. F. (1999). Alcohol consumption, alcohol-related problems, problem drinking, and socioeconomic status. *Alcohol and Alcoholism*, 34(1), 78-88. doi:http://dx.doi.org/10.1093/alcalc/34.1.78
- Wachtel, T., & Staniford, M. (2010). The effectiveness of brief interventions in the clinical setting in reducing alcohol misuse and binge drinking in adolescents: A critical review of the literature. *Journal of Clinical Nursing*, 19(5-6), 605-620. doi:10.1111/j.1365-2702.2009.03060.x
- White, I. R., Altmann, D. R., & Nanchahal, K. (2002). Alcohol consumption and mortality: Modelling risks for men and women at different ages. *BMJ*, 325, 191. doi:10.1136/bmj.325.7357.191

- White, A. M., & Swartzwelder, H. S. (2005). Age-related effects of alcohol on memory and memory-related brain function in adolescents and adults. *Recent Developments in Alcoholism, 17*, 161-176. doi:10.1007/0-306-48626-1_8
- Wilsnack, S. (2012). The GENACIS project: A review of findings and some implications for global needs in women-focused substance abuse prevention and intervention. *Journal of Substance Abuse and Rehabilitation, 3*(1), 5-15. doi:10.2147/SAR.S21343
- Zeigler, D. W., Wang, C. C., Yoast, R. A., Dickinson, B. D., McCaffree, M. A., Robinowitz, C. B., & Sterling, M. L. (2005). The neurocognitive effects of alcohol on adolescents and college students. *Preventive medicine, 40*(1), 23-32.
doi:10.1016/j.ypmed.2004.04.044
- Zucker, R. A., Donovan, J. E., Masten, A. S., Mattson, M. E., & Moss, H. B. (2008). Early developmental processes and the continuity of risk for underage drinking and problem drinking. *Pediatrics, 121*(4), 252-272. doi:10.1542/peds.2007-2243B
- Zucker, R. A., Donovan, J. E., Masten, A. S., Mattson, M. E., & Moss, H. B. (2009). Developmental processes and mechanisms: Ages 0-10. *Alcohol Research & Health, 32*(1), 16-29. Verkregen op 5 maart, 2016, van
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov.proxy.library.uu.nl/pmc/articles/PMC3860497/?report=classic>
- Zucker, R. A., Kincaid, S. B., Fitzgerald, H. E., & Bingham, C. R. (1995). Alcohol schema acquisition in preschoolers: Differences between children of alcoholics and children of nonalcoholics. *Alcoholism Clinical and Experimental Research Journal, 19*(4), 1011-1017. doi:10.1111/j.1530-0277.1995.tb00982.x

Bijlage

De samenwerking binnen onze thesisgroep verliep erg voorspoedig. We hebben in het begin doelen voor onszelf opgesteld en deze met elkaar gedeeld. We hebben daarbij onze verwachtingen, maar ook onze zorgen uitgesproken over het samenwerken in een groep. Door dit uit te spreken, wisten we precies wat we aan elkaar hadden en hoe we elkaar konden ondersteunen tijdens het onderzoeksproces. In de groep hebben we veel met elkaar overlegd. We hebben het artikel in eerste instantie per onderdeel in tweetallen geschreven. De indeling voor de tweetallen verschilden per onderdeel. Vervolgens lazen we de stukken gezamenlijk met een kritische blik en verbeterden we stukken. De onderdelen van het artikel zijn niet per persoon verdeeld, omdat wij met de hele thesisgroep alles hebben aangepast. De samenwerking was fijn, waardoor het ook mogelijk was om eerlijk en kritisch te zijn op het artikel.